

- Розвиток уяви: Вивчення українського фольклору допомагало дітям розгортати свою уяву та творчість. Вони стали здатнішими до творчого відтворення і розширення фольклорних сюжетів у своїх розповідях.

Загалом, застосування методики розвитку зв'язного мовлення через український фольклор дозволило покращити комунікативні навички та мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барвінська Л.В. Уроки українського читання // Початкова школа. 1990. – №11. – С. 39-40.
2. Богачук. Ю. Проблема використання художньої літератури в спеціальних дошкільних закладах // Науково-методичний журнал «Логопедія». 2016. № 9. С. 11-15.
3. Богуш А, Гавриш Н., Котик Т. Методика оцінювання мови та комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку. К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. 304с.
4. Вороніна Т. Фольклор для наймолодших: Заняття вихователя і логопеда / Упоряд. Т.Вороніна. К.: Вид.дім «Шкіл. світ»: Вид. Л. Галіцина, 2005. 128 с.
5. Кудярьська Т. Усна народна творчість як засіб розвитку мовлення дошкільників із мовленнєвими порушеннями. К, 2017. С. 136-139.
6. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. К.: ІЗМН, 1997. 232 с.

УДК 376.3.016:028.6]-056.264

Катерина ЗЕЛІНСЬКА-ЛЮБЧЕНКО

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії
СумДПУ імені А. С. Макаренка

Наталія ТУТУК

здобувачка освіти ОС Магістр
спеціальності
«Спеціальна освіта. Логопедія»

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

У статті розглядаються висвітлено методику розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із затримкою мовленнєвого розвитку засобами арт-терапії. Запропоновані арт-терапевтичні ігри та вправи для формування мовлення в дітей молодшого дошкільного віку.

Ключові слова: формування мовлення, діти молодшого дошкільного віку, затримка мовленнєвого розвитку, засоби арт-терапії.

The article examines and highlights the method of speech development of children of younger preschool age with delayed speech development by means of art therapy. Suggested art therapy games and exercises for the formation of speech in children of younger preschool age.

Keywords: formation of speech, children of younger preschool age, delayed speech development, means of art therapy.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день проблема затримки мовленнєвого розвитку в Україні є надзвичайно актуальною. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, затримка мовленнєвого розвитку зустрічається у 5-10% дітей дошкільного віку. Це порушення може

привести до серйозних проблем у розвитку дитини, таких як труднощі в навчанні, в соціальному спілкуванні та в особистому житті.

Допомога дітям з особливими освітніми потребами може мати різний характер. Вона здійснюється насамперед за допомогою традиційних форм і методів навчання та виховання. Проте в спеціальній педагогіці також використовуються й методи альтернативної педагогіки, такі як артпедагогіка і арт-терапія [2, с. 65].

Аналіз останніх досліджень і публікацій Існує багато дослідників, які займалися питаннями корекції затримки мовленнєвого розвитку. Ось деякі з них: Л. Блумфілд, Е. Пепперс, Е. Леннк, І Мельничук, В. Соботович, Л. Пиотровська, Н. Когут, Г. Гвоздяк та інші.

Питання корекції затримки мовленнєвого розвитку (ЗМР) засобами мистецтва розглядали багато дослідників, зокрема: А. Шаталова, І. Мельничук, Г. Гвоздяк та інші. Концепції цих вчених є основою сучасної української логопедії.

Більшість сучасних дослідників вважають, що найкращим засобом подолання затримки мовленнєвого розвитку є його профілактика. Дослідження показали, що раннє втручання може допомогти дітям з затримкою мовленнєвого розвитку досягти більшого прогресу в розвитку мовлення, ніж дітям, які не отримували ранньої допомоги.

Мета статті – висвітлити зміст та особливості методики формування мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із затримкою мовленнєвого розвитку засобами арт-терапії. Ознайомлення з вправами на заняттями з арт-терапії, що довели свою ефективність під час експериментального дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі в спеціальній освіті важливе значення надається логопедичній підтримці дітей із порушеннями мовлення. Основною метою логопедичної допомоги в дошкільних та шкільних закладах є забезпечення ефективності навчально-виховного процесу та розвитку осіб з відхиленнями мовленнєвого розвитку. Також вона спрямована на попередження мовленнєвих порушень та досягнення успішності в навчанні [50, с. 223].

Все частіше в спеціальній педагогіці для формування мовленнєвої діяльності дітей використовуються й методи альтернативної педагогіки, такі як арт-педагогіка і арт-терапія [35, с. 65].

Арт-терапія – терапія за допомогою мистецтва, що включає індивідуальні методи терапії, такі як ізо-терапія, казкотерапія, ігрова терапія, пісочна терапія, музикотерапія, кольоротерапія тощо [1, с. 12].

У роботі з дітьми що мають мовленнєві порушення можна використовувати такі форми арт-терапії: бібліотерапія, казкотерапія, образотерапія, пісочна терапія, музикотерапія, імаготерапія та інші.

Аналіз наукової та навчальної літератури показує, що оздоровча функція мистецтва у залученні дітей із мовленнєвими порушеннями сприяє всебічному розвитку особистості. Подібна діяльність приносить естетичну насолоду, відкриває безмежні можливості для творчості, підвищує розумову активність і впевненість у собі, сприяє усвідомленню своїх потреб і розвитку комунікативних навичок, компенсаторних процесів організму, спрямованих на розвиток розуму.

Враховуючи аналіз літературних джерел, результати констатувального

експерименту та гостру потребу у формуванні мовленнєвих умінь дітей молодшого дошкільного віку, нами було створено та перевірено ефективність методики формування мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із затримкою мовленнєвого розвитку засобами арт-терапії.

Під час корекційної роботи із формування комунікативної активності у таких дітей використовувались різні прийоми, зокрема, прослуховування музичних фрагментів, віршів та драматизованої прози, наслідування в усній формі, показ предметних рухливих малюнків, розгляд ілюстрацій, робота з об'єктами, конструювання простих форм, імітація рухів.

У ході логопедичних занять вирішувались наступні основні завдання:

- Розвиток різних видів пам'яті (слухової, зорової, рухової) та уваги (слухової, зорової, рухової), включаючи інтелектуальні операції, пов'язані з розвитком мовлення, такі як аналіз, синтез і класифікація. Також формувалися предметна і графічна активності та загально-моторні навички.
- Розвиток розуміння мови (розуміння інструкцій, розпізнавання слів, що означають предмети, дії та ознаки, здатність реагувати на звуки та рухи), пасивного словникового запасу.
- Активізація і становлення здатності імітувати звуки, розвиток словникового запасу, формування основних характеристик слів, що означають предмети, дії та ознаки.
- Розвиток моторної сфери, поліпшення сприйняття власного тіла та орієнтування у просторі.

Впровадження методики відбувалась із серпня по листопад 2023 року на базі Глухівського до-

шкільного навчального закладу (ясла-садок) «Журавка» Глухівська міської ради Сумської ради. Заняття з дітьми відбувались в першу половину дня за згодою керівництва закладу та батьків дітей.

Оскільки діти перебували не в логопедичній групі, ми додатково збагачували для них планові заняття завданнями для стимулювання та розвитку мовлення з використанням арт-терапевтичних засобів та проводили їх окремою групою, у той час, як інші діти займалися за звичайною програмою закладу дошкільної освіти. Під час впровадження нашої методики ми спрямовувалися на ключові аспекти корекційно-логопедичної роботи з дітьми.

Розвиток когнітивної діяльності:

- посилення спектра спілкування дитини з дорослими;
- стимулювання активності у пізнанні;
- розширення знань про навколишній світ та розуміння зверненої мови;
- підтримка сенсорної активності (зорового, слухового, кінестетичного сприйняття);
- формування навичок предметної діяльності;
- стимуляція розвитку голосових реакцій, звуконаслідування та активного мовленнєвого вираження;
- підтримка рухового розвитку та виправлення його порушень (мовленнєво-рухових розладів, функціональних обмежень кистей та пальців рук, загальної моторики).

Система корекційно-логопедичної роботи з дітьми включала наступні напрямки.

Розвиток психічних функцій: у заняттях з дитиною ми починали з

розвитку його вищих психічних функцій, таких як увага, пам'ять та мислення.

Засобами різних видів арт-терапії (крупотерапія, музикотерапія, танцетерапія, казкотерапія) ми заохочували дитину до мовленнєвої діяльності, корегували настрої дитини, стимулювали до виконання спільних дій.

Розвиток рухових функцій. Ми визначили важливість забезпечення повноцінного моторного розвитку дитини. Моторний розвиток сприяє формуванню у дошкільників різномунітних рухових навичок, що має позитивний вплив на розвиток мовлення. Під час вправ широко використовувалися звукові та мовленнєві стимули (основним засобом арт-терапії, що використовувалася на даному етапі була танцювальна терапія у складі логопедичної ритміки).

Розвиток сенсорних функцій. Сенсорне виховання, взаємозв'язане з руховим розвитком, спрямовувалося на вдосконалення оптико-просторових та слухових функцій, а також на покращення сенсорно-перцептивної діяльності.

Вирішення цих завдань базувалося на предметній діяльності як провідній для дітей молодшого дошкільного віку. Тут ми активно застосовували ігротерапію, леготерапію, танцетерапію, піскову терапію, зображувальну діяльність).

Внаслідок систематичної роботи над сенсорним вихованням діти навчалися вирізняти та враховувати колір, форму та величину предметів, групувати їх за різними ознаками, а також використовувати слова для опису форми. Це сприяло вдосконаленню їх рухових та пізнавальних здібностей, а також сприяло розвитку мовлення.

Артикуляційна гімнастика. Вимова звуків належить до правильності та диференційованості діяльності артикуляційного апарату. Артикуляційна гімнастика допомагає формувати точні та узгоджені рухи органів артикуляції. Мета корекційно-педагогічної роботи щодо розвитку артикуляційного апарату включає:

- розвиток рухливості язика, таких як здатність робити його широким або вузьким, підняття за верхні зуби, тощо;
- розвиток рухливості губ, яка охоплює витягання, округлення, розтягування в усмішці, формування щілини між нижньою губою та верхніми зубами;
- розвиток здатності утримувати нижню щелепу у певному положенні, що має значення для вимови звуків.

У процесі артикуляційної гімнастики був застосований принцип послідовності, починаючи з простіших вправ і переходячи до більш складних. Всі вправи виконувалися у формі ігор. Діти проводили гімнастику перед дзеркалом, що сприяло правильній поставі тіла та рухів.

Для збільшення зацікавленості дітей ми використовували відео артикуляційних вправ у виконанні різних тварин чи інших мультиплікаційних героїв.

Розвиток мовлення дітей передбачав: розвиток розуміння мовлення, стимулювання самостійної вимови слів, розвиток фразового мовлення, збільшення словникового запасу (активний та пасивний словник).

Завдання педагога полягало у створенні поступового та ненав'язливого стимулу до мовленнєвої активності у дітей, які мають затримку мовленнєвого розвитку. Розвиток мовлення сильно залежав від

здатності дитини розуміти дорослих. Найпершим завданням було формування бажання спілкуватися, ініціювати звуконаслідування, лепет та прості слова згідно з мовним зразком.

Початково спілкування з дитиною було одностороннім та емоційним, метою якого було залучення дитини до взаємодії та вираження своїх потреб. Згодом, дорослий вводив дитину в мовну систему через звукову символіку. Дитина вступала до мовленнєвої діяльності свідомо, долучаючись до спілкування через мову. Це проходило через простіші форми мовлення, використовуючи зрозумілі слова, пов'язані з конкретною ситуацією.

Мовленнєва активність заохочувалася різними методами: запитаннями, іграми у вигляді сценаріїв, театром ляльок, пальчиковим театром, завданнями, імітацією звуків, потішками та казками, тощо.

Поряд з активним мовленням, розвивалася увага дітей до звуків та їх розуміння. Поруч з розвитком активного мовлення, відбувався прогрес у розвитку уваги до спрямованого мовлення та його розуміння у дітей. Сформування власного активного мовлення дитини включало освоєння лексико-граматичної сторони мовлення та еволюцію форм і функцій мови.

Поповнення словника дітей досягалось шляхом додавання слів, які вказували на предмети, дії та ознаки. Важливо враховувати, що пасивне мовлення дитини містить більше іменників, ніж дієслів, тоді як у активному мовленні вживаються дієслова рідше, ніж іменники. Дієслова мають специфічне значення при перехідному до фразового мовлення, тому ми одночасно працювали над розширенням словника дітей за

допомогою різних категорій слів, ознайомлюючи їх із оточуючим світом.

Розуміння дитиною предмета супроводжувалося не тільки його назвою, але й цільовим повідомленням, розповіддю (вчитель систематично використовував нові слова у поєднанні з іншими). Під час розширення словника також проводилася робота над розумінням значення слів – дитина розуміла, що кожен предмет, дія та ознака мають свої назви.

Корекційно-педагогічна робота з розвитку мовлення спрямована не лише на активізацію словникового запасу дитини, а й на освоєння нею фразового мовлення. Процес оволодіння фразовим мовленням був поетапним. Спочатку діти вчилися висловлювати свої бажання, наприклад: «Дай мені...», «Аня, дай машинку», потім переходили до співпраці, такої як: «Давай грати». Нарешті, розвивалося вміння надсилати повідомлення, наприклад: «Мишка плаче», а також ставились питання: «Де лялька?». На цьому етапі формування мовлення працювали над різними формами висловлювань, такими як звернення – спонування – прохання, звернення – повідомлення, звернення – питання.

Для розвитку мовленнєвого спілкування важливо:

- на першому етапі навчання навчити дитину користуватися спонукальною формою спілкування, висловлюючи свої бажання одним словом;
- на другому етапі навчання навчити дитину висловлювати свої бажання у формі речень та словосполучень (наприклад, «давай грати», «дай мені м'яч»), а також задавати питання (наприклад, «скажи, Іро,

де ти була?»).

Під час виконання цих завдань ми використовували іграшки лялькового театру, з якими у дітей відбувався веселий діалог. Веселі завдання із уст іграшки сприймалися дітьми значно легше, ніж із вуст педагога. Також ми спонукали дітей до активного маніпулювання ляльками-рукавичками та ляльками пальчикового театру, що окрім розвитку мовлення ще й позитивно впливало на розвиток дрібної моторики.

Процес розвитку активного мовлення не повинен обмежуватися лише проведенням занять та ігор. Важливо також використовувати спостереження, екскурсії та режимні процеси для стимулювання мовленнєвих навичок. Одним з аспектів корекційно-логопедичної роботи є індивідуальні заняття. Метою цих занять є забезпечення кожній дитині належних тем і методів засвоєння навичок і знань.

Зміст роботи з розвитку мовлення включав:

1. Розширення пасивного словникового запасу:

Завдання 1: Відрізнення кількості предметів (багато – мало – один).

Завдання 2: Розпізнавання розміру предметів (великий – маленький).

Завдання 3: Розрізнення смаку (солодкий – солоний).

Завдання 4: Розпізнавання просторового розташування предметів.

Завдання 5: Розпізнавання предметів за їх призначенням (наприклад, ложка, щітка, гребінець, мочалка, мило, олівці тощо).

Завдання 6: Визначення предметів за їх описом («У неї пухнастий хвіст, м'яка шерсть, довгі вуса, гострі кігті»).

Завдання 7: Виконання дорослими навчальних інструкцій.

Завдання 8: Перехід від одного виду діяльності до іншого згідно з інструкціями (з та без предмета, наприклад, йди – стій, біжи – йди, лягай – сідай, біжи – стій, сиди – лежи, стрибай – біжи).

Завдання 9: Відрізнення ствердження та заперечення (наприклад, йди – не ходи, закрій очі – не закривай, пий – не пий, дихай – не дихай).

Завдання 10: Розпізнавання форми однини та множини іменників, наприклад, куля – кулі, м'яч – м'ячі, квітка – квіти; книга – книги, кубик – кубики; листок – листя; стілець – стільці.

2. Активізація словникового запасу

Головні підходи:

- зазначення назв предметів та предметних зображень;
- виконання інструкцій для передачі, взяття або передачі предметів;
- вживання незавершених слів або фраз, початих вчителем, з підтримкою предмета або його зображення;
- вимова дієслів в наказовій формі, повторення за вчителем, спільне використання з вчителем;
- вимовляння слів.

Завдання 1. Вказати імена близьких осіб, предмети або предметні зображення: (тато, мама, баба, тьотя, діда, дядя, брат; Ніна, Вова, Валя, Ната, Таня, Оля, Аня, Катя, Леся; суп, гусак, кіт, лук, дим, сік, лоб, ніс, м'яч, хліб, рот, ліс; ноги, руки, киця, муха, зуби, вухо, мило, риба, каша, шуба, оси, яма; пила, нога, рука, вода, коза, яйце; машина, малина, собака, лопата, ворона, корова, панاما; ягода, кубики, дерево; молоко, голова, чоботи.

Завдання 2. Вимовляння складених слів (зай-ка, гал-ка, кач-ка тощо).

Завдання 3. Поєднання слів в двоскладові речення.

3. Складання та використання повсякденних словосполучень

Завдання 1. Навчити дітей створювати словосполучення: а) дієслово наказового способу однини + іменник у знахідному відмінку. дай + м'яч (кульку, грибок) б) дай + ложку (ляльку, зайчика).

Завдання 2. Вказати на потрібне слово.

Вова, помий ...

Ната, протри ...

Таня, розчисуй ...

Завдання 3. Відгадати, хто що буде робити (Різні ляльки. Що буде робити лялька Даша? А Маша?)? Активування дієслів в початковій формі: малювати, гуляти.

Завдання 4. Вживання словосполучень, які виражають бажання: дай (хліба, води, зайчика); налий (супу, молока); хочу їсти, пити, спати, гуляти, тощо.

Вживання однослівних та двослівних речень

Завдання. Використання речень типу: а) Це Катя. Це киця. Це гуси. Ось киця. Тут качка. б) Дай качці. Дай ложку. Дай води. в) Хочу спати. Хочу гуляти. Хочу їсти. г) Можна їсти? Можна йти? д) Ніна, лови. Лежи, Катя. Пий, киця.

Грамматичні структури краще всього закріплювати через активне спілкування з дітьми, використовуючи практичну діяльність. Необов'язково вимагати від дітей точного розрізнення слів: це, ось, тут, там, припустиме також спотворення звуко-складової структури слів.

5. Сприяння розвитку мовленнєвого наслідування.

Ефективне використання лялькового театру, драматичних ігор, дидактичних ігор та вправ.

Завдання 1. «Два цапки». Підсилення словникового запасу та перших граматичних форм.

Завдання 2. «Колобок» (гра-драматизація).

Ігри: «Як каже тваринка?», «Годуй тварин», «Подивися і назви», «Куди підеш, що знайдеш», «Гуси-гуси», «Вовк, пастух і гуси», тощо.

У нашій діяльності ми ставили перед собою завдання створити спеціальні педагогічні умови для розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку в межах сюжетно-рольової гри.

Поняття «емоційно-благополучна атмосфера» включало в себе: встановлення контактів з дітьми, розслаблення емоційної напруги в процесі гри та розвиток партнерських відносин. Для досягнення цих цілей, ми відмовилися від прямих вказівок, надаючи більший акцент на непрямі методи впливу, через організацію спільної діяльності, ігрового спілкування, використання літературних творів та образотворчого мистецтва, бесід, описів, складання оповідань та розв'язування проблемних ситуацій.

Ми вважаємо, що художня література та твори образотворчого мистецтва є важливими складовими для розширення та поглиблення ігрових образів.

Структура нашої роботи включала збагачення ігрового творчого потенціалу дітей, підготовку та проведення сюжетно-рольових ігор.

На першому етапі ми працювали над збагаченням ігрового творчого потенціалу дітей. Для цього діти отримували нову якісну інформацію через:

1. Читання художньої літератури, такої як «Колобок», «Ріпка», «Коза-дереза», «Колосок» та інші;
2. Огляд ілюстрацій до казок;
3. Спостереження за ляльковими вис-тавами.

Під час аналізу ілюстрацій у книжках, дітям ставились запитання, такі як «Хто?», «Де?», «Куди?» з метою залучення до глибокого сприйняття змісту творів.

Після кількох раундів читання казок, діти залюбки брали участь у рольових іграх або драматизаціях, відтворюючи сцени за прикладом. Діти з цікавістю спостерігали за діями знайомих персонажів казок, віршів та римованок, коли їм запропоновано було поглянути на представлення настільного театру.

Після впровадження експериментальної методики формування мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із затримкою мовленнєвого розвитку засобами арт-терапії нами було здійснено контрольну перевірку мовленнєвого розвитку дітей за методикою Н. Павлової. За результатами обстеження відзначилося покращення розвитку мовлення дітей.

У ході дослідження імпресивного мовлення було виявлено, що у трьох дітей (27,5%) розвиток пасивного словника знаходиться в межах норми. Слід зазначити, що до початку експерименту в групі не було жодної дитини із нормою розвитку пасивного словника. Робота проводилася лише з дітьми, що мали порушення розвитку мовлення. П'ятеро дітей (72,5%) на етапі контрольного експерименту все ще потребують корекційної роботи з розвитку пасивного словника (на початку занять таких дітей було вісім).

Активний словник всіх 8-ми дітей був відмінний від норми, хоч і можна констатувати певні покращення, так у 3-х дітей (27,5%) спостерігалася вимова окремих слів та двоскладових речень, у 5-ох дітей (62,5%) спостерігалася вимова ле-

петних складів та звуконаслідувань.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, за результатами проведення дослідження ми констатуємо вагомі покращення формування мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із затримкою мовленнєвого розвитку, що підтверджує ефективність впровадженої нами методики. Проте, ми вважаємо за доцільне рекомендувати продовжувати роботу із даною групою дітей за нашою методикою, адже час її впровадження був недостатній для формування мовлення у дітей в межах норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоніна Шаталова. Музична терапія у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. К., 2000 р. 166 с.
2. Кравченко А. І., Литвиненко В. О., Зелінська К. О. Застосування засобів арттерапії у логопедичній роботі з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. 184 с.
3. Парфенова Г. І. Стан сформованості усного зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із моторною // Особлива дитина: навчання і виховання. 2015. № 1. С. 65.
4. Штіль С. Нетрадиційні види роботи з дітьми-алаліками дошкільного віку // Дефектолог. 2012. № 2. С. 28.